

URSZULA DUDZIAK

WYCHOWANIE DZIECI PRZEZ RODZICÓW W PORADNIKACH CHRZEŚCIJAŃSKICH DORADCÓW

BRINGING UP CHILDREN BY PARENTS IN GUIDES OF CHRISTIAN ADVISORS

A b s t r a c t. Bringing up children is the first, basic, important, but also very difficult task of parents. Educational guides written by Christian advisers are a great help in bringing up children. The chapter presents the general principles of education formulated by Saint. Jan Chryzostom, the Congregation for the Doctrine of the Faith, and such authors as R. Cambell, G. Chapman, J. Dobson, J. McDowell, M. Dziewiecki, A. Urbaniak, M. and P. Wołochowicz. A specific and detailed help in the process of upbringing is to pay attention to the development of love, the growth in the virtue of chastity and the creation of favorable living conditions in accordance with the faith. Information on the contents of the guides of Christian advisers may be useful for those responsible for raising the young generation: parents, teachers, catechists, priests and pastoral workers of families.

Key words: purity; faith; education; guides; parents; children.

WYCHOWAWCZA FUNKCJA RODZICÓW

Zadaniem rodziców, oprócz fizycznego poczęcia i zrodzenia potomstwa, jest jego wychowanie. Wiąże się ono z przekazaniem młodemu człowiekowi systemu wartości i norm moralnych, stanowiących pomoc w podejmowaniu

właściwych decyzji i wyborze słusznym form postępowania. „Wychowanie jest prowadzeniem ku psychicznej dojrzałości charakteryzującej się zgodnością zachowań z wyznawanymi normami, odpowiedzialnością za swoje czyny i odniesienia do drugiego człowieka”¹. Autentycznym wychowawcą jest ten – kto poznawszy prawdę moralną – stara się ją przekazać wychowankowi zarówno poprzez przekaz uznawanych przez siebie treści, jak i świadectwo własnego postępowania pozostającego z nimi w zgodzie. W wychowaniu szanuje się godność dziecka i dzieli się z nim uznanymi przez siebie wartościami. Rodzic czyni to po to, by dziecko poznało te prawdy, podzieliło jego fascynację nimi, uwewnętrzniło je, przyjęło za swoje i starało się według nich żyć. Takie oddziaływanie starszego pokolenia na młode „warunkuje rozwój i dojrzałość, której kształtowanie trwa przez całe życie”². Przystojenie zasad, reguł i konkretnych zachowań „dokonuje się w toku doświadczenia poprzez obserwację”³. To, czy dziecko nauczy się szacunku, życzliwości, porządku, altruizmu, pracowitości czy bałaganiarstwa, opryskliwości, lekceważenia, egoizmu, próżniactwa zależy od tego, jakie zachowania będą obserwowane i wielokrotnie powtarzane. Zadaniem rodziców jest dostarczenie pozytywnych wzorców i „dopilnowanie wielokrotnego powtarzania właściwych zachowań”⁴. Dla korzyści materialnej, władzy, sterowania innymi, forsowania konsumpcjonizmu, hedonizmu czy walki z autorytetami niektóre środowiska nie tylko nie wspierają odpowiedzialnych za wychowanie dzieci rodziców, ale prowadzą akcje antywychowawcze⁵. Wymaga to społecznego przeciwdziałania, a jednocześnie udzielania rozmaitych form pomocy rodzinom w pełnieniu funkcji wychowawczej. Taką pomocą może być przekazywanie wiedzy na temat norm i wartości, efektywnego procesu wychowania, roli świadectwa, grup wsparcia i naśladowania prawidłowych postaw. Rodzi to konkretne oczekiwania wobec teologów, psychologów, katolickich pedagogów, doradców życia rodzinnego i specjalistów nauk o rodzinie.

---

¹ U. DUDZIAK, *Seksualność a polityka – od socjalizmu do liberalizmu*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 1999, s. 48.

² U. DUDZIAK, *Wychowanie w klasie szkolnej. Scenariusze godzin wychowawczych dla szkół ponadpodstawowych*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2002, s. 145.

³ Tamże, s. 147.

⁴ Tamże.

⁵ Zob. Nurty propagujące laicko-permisywną edukację seksualną, w: U. DUDZIAK, *Postawy wobec wychowania seksualnego a hierarchia wartości nauczycieli. Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009, s. 241-271; U. DUDZIAK, *Seksualność a polityka*; K. MEISSNER, B. SOSZKA, *Twoja przyszłość. O życiu, rodzinie, małżeństwie, płciowości, miłości – rozmowy z chłopakiem*, Poznań: W drodze 1999; K. MEISSNER, B. SOSZKA, *Twoje życie. O życiu, rodzinie, małżeństwie, płciowości, miłości – rozmowy z dziewczyną*, Poznań: Hlondianum 1999.

Wychowawcze wskazania zawarte w Starym i Nowym Testamencie skłoniły chrześcijan do napisania poradników stanowiących pomoc dla ojców i matek w procesie wychowania. Doradcy podkreślają rolę rodziców i tłumaczą, że instytucje nie są w stanie ich zastąpić. Jill Savage⁶, Christa Meves⁷, James Dobson⁸, Suzanne Venker⁹, a z polskich autorów Mariola i Piotr Wołochowicz¹⁰ dowodzą, jak wartościowe jest dla małego dziecka pozostawanie jego matki w domu. Zdecydowany sprzeciw dotyczy oddawania dzieci do żłobka. Świadczenia rodziców nie zastąpi również przedszkole.

W książce Jamesa Dobsona, pediatry i doradcy życia rodzinnego, można znaleźć rozdziały poświęcone nauczaniu życia duchowego, dyscypliny u niemowląt i dzieci, rozwijania poczucia własnej wartości, nadpobudliwości czy też chrześcijańskiego podejścia do gniewu¹¹. Środowisko rodzinne ukazywane jest jako podstawowe środowisko wychowawcze. Podkreślana też jest, mająca wyjątkowe znaczenie, rola ojca.

Przedstawiając nauczanie Jana Chryzostoma na temat rodziny będącej domowym Kościołem, Stanisław Longosz pisze: „Podobnie, jak biskup w Kościele poucza swoich wiernych i zarządza nimi, tak i mąż lub ojciec jako głowa rodziny ma obowiązek w domu katechizować i pouczać swoich domowników, odpowiadać na ich pytania i umiejętnie nimi kierować nie tylko w sprawach doczesnych, ale i w drodze do świętości”¹².

---

⁶ J. SAVAGE, *Creating the Moms Group You've Been Looking For. Your How-To Manual for Connecting with Other Moms*, Zondervan: Grand Rapids 2004; J. SAVAGE, *Mama – najlepszy zawód na świecie*, tł. A. Marianowicz-Szczygieł, M. Szymańska, Warszawa: Vocatio 2007.

⁷ C. MEVES, *Erziehung braucht Menschen, nicht Rollenträger*, w: *Schriftreihe des 12. Internationalen Familien-Kongresses* (Wien, 20-23 Oktober 1988), Wien: Verein Familienkongreß [b.t.w.]; C. MEVES, *Es geht um unsere Kinder. Erfahrungen und Einsichten aus der Beratungspraxis*, Gießen-Basel: Brunnen Verlag 1989.

⁸ J. DOBSON, *Rozmowy z rodzicami*, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1990.

⁹ S. VENKER, *7 Myths of Working Mothers. Why Children and (Most) Careers Just Don't Mix*, Dallas: Spence Publishing Company 2004; S. VENKER, *Świat się zmienia, ale potrzeby dzieci są takie same*, „Głos dla życia” 2008, nr 4 (94), s. 18-19.

¹⁰ M. i P. WOŁOCHOWICZ, *Nie składajmy dzieci na ofiarę*, „Cel” 2006, nr 1(94), s. 20-21, 32; M. i P. WOŁOCHOWICZ, *Czy chrześcijańskie dziecko powinno chodzić do przedszkola*, „TIPS – Pomysły dla chrześcijańskich rodzin”, nr 16, s. 1-4, [dodatek do „Absolutnie Fantastyczne” 1998, nr 1].

¹¹ J. DOBSON, *Rozmowy z rodzicami*.

¹² S. LONGOSZ, *Rodzina wczesnochrześcijańska Kościołem domowym*, „Roczniki Teologiczne” 51(2004), z. 10, s. 37.

Autor książek o wychowaniu Ross Campbell¹³ to psychiatra opierający swą pracę na fundamencie biblijnym. W swoich publikacjach podkreśla, jak wielką potrzebą dzieci jest bliskość rodziców i więź z nimi. Dzieje się to w każdym wieku, zarówno u dzieci młodszych, jak i starszych. Wyrażają to tytuły prac: *Twoje dziecko potrzebuje Ciebie*, *Twój nastolatek potrzebuje Ciebie*. Campbell uczy, że właściwym odniesieniem rodziców do dzieci jest miłość wymagająca kontaktu wzrokowego, dotyku, ukierunkowanej uwagi. Autentyczna miłość wiąże się ze stawianiem wymagań. Nie jest nadopiekuńczością, lecz łączy się z dyscypliną, która również jest pełna miłości. Zadaniem chrześcijańskich rodziców jest duchowa pomoc dziecku. Jej przejawem jest wspólne życie duchowe, dzielenie się własnymi doświadczeniami religijnymi: miłością do Boga, więzią z Nim, szukaniem u Niego pomocy oraz wspólnym dziękowaniem¹⁴. W wychowaniu nastolatka również duże znaczenie ma poczucie bezinteresownej miłości rodziców. Istotna jest zogniskowana uwaga oraz kontakt wzrokowy i fizyczny. Nastolatkowi potrzebna jest świadomość samokontroli rodziców i kontroli dziecka. Ta zaś, wraz z wiekiem i coraz większą dojrzałością potomka, przechodzi w kontrolę samego siebie. Intelktualne wspomaganie nastolatka wiąże się z aprobatą dla zdolności umysłowych dziecka, okazywaniem szacunku, rozwojem racjonalnego myślenia, uczeniem przez własny przykład, konsekwencją. Zarówno w postępowaniu dorosłych, jak i dzieci konieczna jest dyscyplina. „Jej brak – jak pisze Campbell – niszczy moralny szkielet naszego społeczeństwa”¹⁵. Uważa też, że „Bóg będzie sądził za brak dyscypliny i kontroli w życiu wielu ludzi, którzy siebie sami nazywają chrześcijanami”¹⁶. Z tego powodu dbający o skuteczne wychowanie autor zachęca: „Rodzice, uporządkujmy nasze własne życie, konsekwentnie zachowujmy się tak, jak Bóg chce, żebyśmy się zachowywali. Wtedy będziemy mogli przyjąć Boże obietnice dane nam w sprawie naszych dzieci”¹⁷.

---

¹³ R. CAMPBELL, *Twoje dziecko potrzebuje Ciebie*, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1990; R. CAMPBELL, *Twój nastolatek potrzebuje Ciebie*, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1991; R. CAMPBELL, *Aktywne wychowanie*, Warszawa: Vocatio 2007.

¹⁴ R. CAMPBELL, *Twoje dziecko potrzebuje Ciebie*, s. 139.

¹⁵ R. CAMPBELL, *Twój nastolatek potrzebuje Ciebie*, s. 93.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

WYCHOWANIE DO MIŁOŚCI

Stworzenie człowieka na obraz i podobieństwo Boga-Miłości, uzdolnienie do miłości i zapowiedź rozliczania z jej realizacji skłania chrześcijańskich doradców do formułowania porad typu *Jak kochać i być kochanym*. Wartością książki o tym tytule autorstwa Johna Powella,¹⁸ oprócz teorii i przykładów wziętych z życia, są propozycje ćwiczeń umożliwiających rozpoznanie swoich uczuć i ocenę zachowań. Znaczący antropolog, magister edukacji religijnej i doktor filozofii, prowadzący seminaria dla małżeństw i rodzin, Gary Chapman zgłębił istotne dla relacji interpersonalnych zagadnienie komunikowania miłości. Po odkryciu w 1992 r. pięciu sposobów wyrażania miłości, rozpoczął dzielenie się swą koncepcją¹⁹. Wiedza ta istotna jest nie tylko dla małżonków, ale także dla rodziców i dzieci. Pozwala poznać zarówno swój podstawowy język miłości, jak i ten, który jest najważniejszy i najbardziej zrozumiały dla bliskich ludzi. Człowiek czuje się kochany, gdy wyraża się mu miłość w języku czytelnym i szczególnie upragnionym. Rozpoznanie tego, czy najbardziej ulubionym przez bliską osobę sposobem okazywania mu miłości jest pomoc, prezent, czas, dotyk czy afirmujące słowo, pomaga w adekwatnym komunikowaniu miłości w rodzinie. Znajomość pięciu języków miłości umożliwia wszechstronność w jej wyrażaniu. Przykładem jest składanie życzeń, wręczanie prezentów, przebywanie razem, pomaganie w konkretnej potrzebie, serdeczny uścisk. Umiejętność wyrażania miłości w najbardziej oczekiwany sposób pomaga w budowaniu autentycznej więzi, osobiste wzrastanie w miłości i wychowanie do niej innych. Wśród prezentowanych dzieciom treści wychowawczych, oprócz miłości, na szczególną uwagę zasługują czystość i wiara.

WYCHOWANIE DO CZYSTOŚCI

Deklaracja Kongregacji Nauki Wiary *Persona Humana* (PH) podkreśla, że cnota czystości „stawia w szczególnym świetle godność człowieka i otwiera go na miłość prawdziwą i wielkoduszną, niezabiegającą o własne korzyści i szanującą

---

¹⁸ J. POWELL, *Jak kochać i być kochanym*, tł. T. Smiatacz, Pelplin: Bernardinum 2011.

¹⁹ G. CHAPMAN, *The 5 Languages. The Secret to Love that Lasts*, Chicago: Northfield Publishing 1992, 1995, 2004, 2010; G. CHAPMAN, R. CAMPBELL, *The 5 Languages of Children*, Chicago: Northfield Publishing 1995, 1997, 2012; G. CHAPMAN, *Sztuka wyrażania miłości w małżeństwie*, tł. K. Pawłusiów, Warszawa: Vocatio 2003, 2004, 2009; Istnieje wersja dla singli (2006); G. CHAPMAN, *5 języków miłości*, Kraków: Esprit 2014; Istnieje też wersja skrócona dla mężczyzn (2016).

innych” (PH 12)²⁰. Psycholog i teolog ks. Marek Dziewiecki uczy, że właściwie rozumiana czystość wynika „z postawienia miłości na pierwszym miejscu”²¹. Czystość uwzględnia integralność osób i ich wzajemny dar, „domaga się osiągnięcia panowania nad sobą, które jest pedagogią ludzkiej wolności. Alternatywa jest oczywista: albo człowiek panuje nad swoimi namiętnościami i osiąga pokój, albo pozwala zniewolić się przez nie i staje się nieszczęśliwy (Por. Syr 1, 22)”, (KKK 2337, 2339)²². Z tych powodów zachowania cnoty czystości domaga się dobro małżeństwa, dobro rodziny i każdej z osób ją stanowiących.

W pracach amerykańskiego prelegenta, teologa i językoznawcy Joshua McDowell’a cnota czystości zajmuje wiele miejsca²³. Jest to odpowiedź na potrzebę dzieci i młodzieży narażonych na demoralizację, presję seksualną i prowokacje służące innym korzyściom niż ich dobro²⁴. Akcje tzw. edukatorów seksualnych bywają bliższe deprawacji niż formacji młodego człowieka²⁵. O ile dawni Izraelici traktowali przestrzeganie Prawa jako możliwość zbliżenia

---

²⁰ KONGREGACJA NAUKI WIARY, Deklaracja o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej *Persona Humana* (29.12.1975), *Rodzina Bogiem silna – dokumenty Kościoła*, Wrocław: Oficyna Współczesna 1993, AAS 68(1976), s. 77-96.

²¹ M. DZIEWIECKI, *On, ona i miłość*, Kraków: eSPe 2006, s. 146.

²² *Catechismo Della Chiesa Cattolica*, Citta del Vaticano (11.12.1992). Tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań: Pallotinum 1994.

²³ J. McDOWELL I D. McDOWELL, *Opowiedz swoim dzieciom o seksie*, tł. M. Rucki, Poznań: Agape 2014; J. McDOWELL, E. DAVIS, *Nagie fakty. 39 pytań na temat seksu, których rodzice woleliby nie usłyszeć*, tł. K.B. Dulińska, Warszawa: Vocatio 2015; J. McDOWELL, D. DAY, *Dlaczego mam czekać? Co powinieneś wiedzieć o kryzysie seksualnym nastolatków? Poradnik dla rodziców, wychowawców i nauczycieli*, [b.tł.], Lublin: Pojednanie 1995; J. McDOWELL, P. LEVIS, *Dawać, brać, kochać*, tł. K. Myszka, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1986; J. McDOWELL, *Listy od Taty. O seksie i miłości*, tł. D. Świerk, Kraków: Rubikon 2010; J. McDOWELL, *Nie! Pomóż swojemu dziecku pokonać presję seksualną*, tł. A. Gandecki, Lublin: Pojednanie 1992; J. McDOWELL, R. WOODWORTH, *Ponieważ prawdziwa miłość czeka*, tł. K. Maksymiuk, Warszawa: Vocatio 2010.

²⁴ U. DUDZIAK, *Zagrożenie deprawacją dzieci i młodzieży – potrzeba profilaktyki*, w: *W sztafecie pokoleń. Historia i bieżące zadania harcerstwa*, red. M. Łucek i in., Lublin: Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Lubelska Chorągiew Harcerzy 2003, s.119-126; PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Rodzina i rozrodzość człowieka (6.06.2006) – analiza*, „Sprawy Rodziny” 2006, nr 3, s. 24-25; U. DUDZIAK, *Potrzeba ochrony miłości małżeńskiej i rodzicielskiej*, „Fides et ratio” 2010, nr 4(4), s. 82-93; K. OSTROWSKA, *Ustawowe osaczenie rodziny*, „Sprawy Rodziny” 2010, nr 2, s. 70-76.

²⁵ Zob. Kampanie Grupy Edukatorów Seksualnych Ponton przy Federacji na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny: ponton.org.pl; Zob. U. DUDZIAK, *Postawy wobec wychowania seksualnego a hierarchia wartości nauczycieli. Studium teologicznopastoralne*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009, s. 383-499; U. DUDZIAK, *Postawy młodzieży licealnej wobec moralności małżeńskiej-rodzinnej. Synteza oceniająca z badań empirycznych i postulaty pastoralne*, „Roczniki Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej” 2012, z. 4(59), s. 147-167.

się do Boga, to współcześni wierzący w Chrystusa poddani niemoralnej presji nierzadko odchodzą od norm, dokonując rozdziału „wiera sobie, życie sobie”. Świadczą o tym wypowiedzi maturzystów, spośród których: 78,8% dopuszcza współżycie seksualne narzeczonych, 80,1% dopuszcza stosowanie środków antykoncepcyjnych, 58% dopuszcza rozwody, 31,9% dopuszcza przerywanie ciąży, 8,1% dopuszcza zdrady małżeńskie²⁶. Sytuacja ta wskazuje na potrzebę zintensyfikowania oddziaływań wychowawczych w zakresie moralności, religijności i bycia dobrym człowiekiem, który potrafi kochać, a nie krzywdzić innych ludzi²⁷. Wychowanie do wiary i bliskość z Bogiem chronią przed wyborem zła. Przyczynia się do tego prawidłowa hierarchia wartości.

W książce *Mity edukacji seksualnej* McDowell obala błędne założenia dotyczące seksualności młodzieży, a także mity o wszechstronnej edukacji seksualnej²⁸. Przedstawia również strategie przeciwdziałania kryzysowi seksualności nastolatków. Należy do nich: włączanie i angażowanie rodziców w sprawy edukacji, uświadamianie dzieciom konsekwencji swobody seksualnej, wpajanie wartości moralnych, uczenie abstynencji seksualnej, usunięcie sprzecznych informacji na temat czystości seksualnej, wprowadzanie programów postulujących przedmałżeńską powściągliwość seksualną. W udokumentowanej 672 przypisami książce autor przedstawia 28 walorów abstynencji seksualnej młodzieży, dzieląc je na: zdrowotne, emocjonalne, dotyczące związków międzyludzkich oraz osobiste²⁹.

Wychowawczą rolę rodziców powinni doceniać także przedstawiciele instytucji mających wspierać, a nie zastępować tych, którzy są „pierwszymi wychowawcami dziecka”³⁰. Proponowanie dzieciom zajęć sprzecznych z przekonaniami religijnym rodziców lub narzucanie modelu wychowania wykluczającego formację religijną to naruszenie praw rodzicielskich³¹. Wychowanie jest powołaniem, za które ojciec i matka są odpowiedzialni: przed sobą, dzieckiem i społeczeństwem,

---

²⁶ M. ROLA, *Wartości moralne w świadomości maturzystów lubelskich. Studium socjologiczne*, Lublin: Standruk 2016, s. 375-376.

²⁷ A. URBANIAK, *Wychować dobrego człowieka*, Poznań: Bonami 2012.

²⁸ J. McDOWELL, *Mity edukacji seksualnej*, Warszawa: Vocatio 1999.

²⁹ Tamże, s. 323-351.

³⁰ SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Deklaracja o wolności religijnej. Dignitatis humanae* [DH], AAS 58(1966), s. 929-946, tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań: Pallottinum 1968, s. 414-426; *Karta Praw Rodziny* przedłożona przez Stolicę Apostolską 22.10.1983, tekst polski: Lublin: Archidiecezjalny Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin 1983; KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, dokument przyjęty na 348. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w Łomży, Łomża, 19.06.2009, Warszawa: Biblos 2009.

³¹ DH 5.

ale także przed Kościołem i Bogiem. J. McDowell przygotował również wiele tekstów przydatnych w wychowaniu do wiary³².

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W WIERZE

Problem odchodzenia od wiary młodego pokolenia i błędy wychowawcze rodziców zmotywowały Mariolę i Piotra Wołochowiczów do zredagowania poradników o tym, jak wychowywać dzieci do dojrzałej wiary, i o tym, jak odbudować w dzieciach żywą wiarę³³. Za czynniki wpływające na wiarę dzieci uznali: przebywanie rodziców z dziećmi, modlitwę za dzieci, autentyczność życia chrześcijańskiego w rodzinie, wieczorne czytanie dzieciom odpowiednio dobranej lektury, organizowanie życia tak, by było odczuwane jako atrakcyjne i radosne, a dziecko nie poszukiwało pozytywnych przeżyć w nieodpowiednich źródłach, umacnianie i wzrastanie w życiu wiarą poprzez bliskość z Bogiem, słuchanie Jego głosu i wypełnianie poleceń³⁴. Czułą miłością, a jednocześnie dbałością o dyscyplinę rodzice powinni kształtować w dziecku prawidłowy obraz Boga. Tym, co jako najważniejsze mają wpoić dziecku, jest pełna i oddana miłość do Boga. Wpajanie, umożliwiające całkowite nasiąknięcie treścią, należy realizować: „przebywając w domu, w czasie podróży, kładąc się spać i wstając ze snu” (Pwt 6,7). Wołochowiczowie zachęcają rodziców, by w każdej sytuacji pokazywali dzieciom, że „dla Króla Królów dajemy wszystko najlepszej jakości, lepsze niż dla jakiegokolwiek człowieka”³⁵. Jak wyjaśniają autorzy poradnika,

---

³² J. i S. McDOWELL, *Więcej niż cieśla*, tł. T. Fortuna, wyd. specjalne, Warszawa: Vocatio 2010; J. McDOWELL, K. JOHNSON, *Dzieci szukają odpowiedzi. W co i dlaczego wierzymy?*, tł. Z. Kościuk, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2006; J. McDOWELL, B. LARSON, *Jezus. Biblijna obrona boskości Jezusa*, tł. W. Demczyńska, Warszawa: Vocatio 1998; J. McDOWELL, S. McDOWELL, *(Nie)? Wiarygodne zmartwychwstanie*, tł. E. Małecka, Warszawa: Vocatio 2009; J. McDOWELL, *Sprawa zmartwychwstania. Czy świadectwa historyczne potwierdzają zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa*, tł. A. Gandecki, Warszawa: Vocatio 1996; J. McDOWELL, D. STERRETT, *Czy rzeczywiście Biblia mówi prawdę? (dialog o sceptycyzmie, dowodach i prawdzie)*, tł. M. Rucki, [Seria: O wierze przy kawie], Poznań: Agape 2015; J. McDOWELL, *Wiarygodność Pisma Świętego*, tł. A. Czwojdrak, Warszawa: Vocatio 2009; J. McDOWELL, T. WILLIAMS, *Słowo które łączy. Biblia w procesie wychowania i przemiany młodego pokolenia*, tł. T. Fortuna, Warszawa: Vocatio 2009.

³³ M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci. O tym jak wychowywać dzieci do dojrzałej wiary*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2014; M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci – reanimacja. O tym jak odbudować w dzieciach żywą wiarę*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015.

³⁴ M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci. O tym jak wychowywać dzieci do dojrzałej wiary*, s. 5-38.

³⁵ Tamże, s. 48-49.

słowo: „Wpóić” – oznacza aktywną, żmudną, uciążliwą czynność powtarzaną tak długo, aż będziemy pewni, że otrzymany efekt jest absolutnie trwały³⁶. Wychowanie dzieci do tego, by kochały Boga, jest rodzicielską powinnością. Należy ją przyjąć ochoczo i bez powątpiewania, ponieważ „Każdemu zostały dane ku temu nie tylko wystarczające, ale i odpowiednie środki”³⁷.

Religijne wychowanie dzieci wymaga od rodziców przyjęcia następującej hierarchii: Bóg – współmałżonek – dzieci. Postawa rodzica wymaga uczciwości i odpowiedzialności oraz świadectwa życia: w Kościele, zakładzie pracy, sąsiedztwie i w rodzinnym domu. Chrześcijański rodzic jest i ma być światłem, światło zaś daje innym orientację³⁸. Porzucanie łaski wiary, życie jakby Boga nie było, brak przyłgnięcia do Chrystusa, brak akceptacji treści wiary i zastąpienie jej prawd przez „niejasne i mało zobowiązujące uczucie religijne”³⁹ wymagają zdiagnozowania przyczyn i przeciwdziałania. W poradniku *Wierzące dzieci – reanimacja. O tym, jak odbudować w dzieciach żywą wiarę* M. i P. Wołochowicz zalecają „odtruwanie z postmodernizmu” przejawiającego się w: egocentryzmie, lenistwie, bierności, lekceważeniu i zaniedbywaniu słusznych spraw, bylejakości, braku zaangażowania, niechęci do wysiłku, nieodpowiedzialności. Namawiają do podjęcia radykalnej pracy nad negatywnymi skłonnościami, do unikania hedonizmu i egoistycznego hołdowania ciału, rezygnacji z przebywania z osobami, które tak postępują, odrzucenia źródeł pornografii. Zachęcają też do modlitwy z wyrzeczeniem ducha czasów ostatecznych, o których znajdują się informacje w 2 Tm: „A wiedz o tym, że w dniach ostatnich nastaną chwile trudne. Ludzie bowiem będą samolubni, chciwi, wyniośli, pyszni, bluźniący, nieposłuszni rodzicom, niewdzięczni, niegodziwi, bez serca, bezlitośni, miotający oszczerstwa, niepohamowani, bez uczuć ludzkich, nieprzychylni, zdrajcy, zuchwali, nadęci, miłujący bardziej rozkosz niż Boga. Będą okazywać pozór pobożności, ale wyrzekną się jej mocy. I od takich stroń” (2 Tm 3,1-5).

Podstawowym błędem wychowawczym jest bierność rodziców. Może ona wynikać z ich przekonania, że „i tak się wszystko uda”, albo z paraliżującego lęku, czy potrafią wychować, albo z przerwania swej odpowiedzialności na Boga. Rodzice powołani są do twórczej współpracy z Bogiem. Każdy rodzic

---

³⁶ Tamże, s. 47.

³⁷ Tamże, s. 46.

³⁸ M. BÜHLMANN, M.B. HAUSNER, *Wertvoll!*, Witten: SCM R. Brockhaus 2011, za: M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci – reanimacja*, s. 58.

³⁹ JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele, jako źródło nadziei dla Europy*, „*Ecclesia in Europa*” (28.06.2003), nr 47, „L’Osservatore Romano” (7-8/2003), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/adhortacje/europa_28062003.html (dostęp: 12.11.2017).

powinien być dobrym przewodnikiem duchowym i doradcą, człowiekiem, który „ma osobiste doświadczenie Boga, jest w stałym kontakcie z Nim; z relacji z Bogiem wynika hierarchia wartości”⁴⁰. Powołując się na publikację niemieckiego psychoterapeuty Alberta Wunscha⁴¹, Wołochowiczowie postulują zaprzestanie „pedagogiki frajdy”. Zaspokajanie każdej zachcianki dziecka tylko pozornie je uszczęśliwia, nierzadko uzależnia od przyjemnych doznań, egocentryzmu i bierności. Wyręczanym we wszystkim dzieciom brakuje własnej pomysłowości i sił do samodzielnego wykonania czegokolwiek. Zaniechanie wymagań niweczy dążenie do doskonałości.

W książce *Przywództwo* Tom Marshall zachęca: „Traktuj ludzi jak odpowiedzialnych, dorosłych i nie pozwalaj, aby kiepsko wywiązywali się ze swoich obowiązków, jeśli stać ich na wiele więcej”⁴². Wymagając od dzieci mniej, niż są w stanie zrobić, rodzice nie okazują im należytego szacunku, zaniżając możliwości. Doświadczenie „małych-wielkich zwycięstw” jest potrzebne dla pozyskiwania pewności, że człowiek sobie z czymś poradzi. Dzięki temu nie ma wyuczonej bezradności i postawy unikania ryzyka za wszelką cenę. Doświadczenie utrudzenia i zmęczenia łączy się z satysfakcją z dokonań i poznaniu własnych możliwości. Przyczynia się to do ukształtowania adekwatnego poczucia własnej wartości. Rodzicielskie świadectwo życia z pasją, gorliwością i konsekwencją są tym, co pociąga i mobilizuje do naśladownictwa. Dzieciom potrzeba oparcia się na autorytecie dorosłego i poddania jego prowadzeniu⁴³. W trudnych chwilach wskazane jest wspomaganie się Słowem Bożym, które żywe i skuteczne nie powraca bezowocne⁴⁴. Kształtowanie postaw dzieci wymaga od rodziców zgodności słów i działań. W sytuacji gorszących wpływów środowiska zewnętrznego przyczyniających się destrukcji postaw młodego pokolenia, należy podjąć przeciwdziałanie. Dosadnie i jednoznacznie określają to autorzy Programu *Wierzące dzieci. Reanimacja*, pisząc: „wobec zalewu fekaliów po prostu musisz podwyższyć progi w wejściu do twego domu”⁴⁵.

---

⁴⁰ M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci. Reanimacja*, s. 67.

⁴¹ A. WUNSCH, *Abschied von der Spaßpädagogik Für einen Kurswechsel in der Erziehung*, München: Kosel Verlag 2003.

⁴² T. MARSHALL, *Przywództwo*, Legnica: Instytut Chrześcijański 2003, s. 156.

⁴³ M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci – reanimacja*, s. 76.

⁴⁴ „Żywe bowiem jest słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny, przenikające aż do rozdzielenia duszy i ducha, stawów i szpiku, zdolne osądzić pragnienia i myśli serca” (Hbr 4,12); „tak słowo, które wychodzi z ust moich, nie wraca do Mnie bezowocne, zanim wpięrow nie dokona tego, co chciałem, i nie spełni pomyślnie swego posłannictwa” (Iz 55,11).

⁴⁵ M. i P. WOŁOCHOWICZOWIE, *Wierzące dzieci. Reanimacja*, s. 109.

Rodzice pragnący dobrze wychować swoje dziecko są świadomi tego, jak bardzo im samym potrzeba „mleka doktryny, mleka łaski i mleka kierownictwa”⁴⁶. W wychowaniu siebie i innych trzeba troski: o zdrowie ducha i ciała, o właściwe relacje z Bogiem i ludźmi, o postawę wyrażającą się w staraniu o to, by coraz bardziej poznawać, kochać i służyć. Chrześcijańskie poradniki mogą okazać się pomocne w realizacji zadań wychowawczych⁴⁷.

BIBLIOGRAFIA

- BÜHLMANN M., HAUSNER M.B., Wertvoll!, Witten: SCM R. Brockhaus 2011.
- CAMPBELL R., Aktywne wychowanie, Warszawa: „Vocatio” 2007.
- CAMPBELL R., Twój nastolatek potrzebuje Ciebie, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1991.
- CAMPBELL R., Twoje dziecko potrzebuje Ciebie, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1990.
- Catechismo Della Chiesa Cattolica, Citta del Vaticano (11.11.1992), tekst polski: Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań: Pallotinum 1994.
- CHAPMAN G., 5 języków miłości, Kraków: Esprit 2014.
- CHAPMAN G., CAMPBELL R., The 5 Languages of Children, Chicago: Northfield Publishing 2012.
- CHAPMAN G., Sztuka wyrażania miłości w małżeństwie, tł. K. Pawłusiów, Warszawa: Vocatio 2009.
- CHAPMAN G., The 5 Languages. The Secret to Love that Lasts, Chicago: Northfield Publishing 1992.
- DOBSON J., Rozmowy z rodzicami, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1990.
- DUDZIAK U., Postawy młodzieży licealnej wobec moralności małżeńsko-rodzinnej. Synteza oceniająca z badań empirycznych i postulatory pastoralne, „Roczniki Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej” 2012, z. 4(59), s. 147-167.
- DUDZIAK U., Postawy wobec wychowania seksualnego a hierarchia wartości nauczycieli. Studium teologicznopastoralne, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.
- DUDZIAK U., Potrzeba ochrony miłości małżeńskiej i rodzicielskiej, „Fides et ratio” 2010, nr 4(4), s. 82-93.
- DUDZIAK U., Seksualność a polityka – od socjalizmu do liberalizmu, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 1999.
- DUDZIAK U., Wychowanie w klasie szkolnej. Scenariusze godzin wychowawczych dla szkół ponadpodstawowych, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2002.

---

⁴⁶ *Wejźmy w głęboką przyjaźń z Jezusem*. Rozważanie Ojca świętego Franciszka poprzedzające modlitwę „Regina caeli” na Placu Św. Piotra w Watykanie 11.05.2014. <http://gosc.pl/doc/1996993>. *Wejźmy-w-gleboka-przyjazn-z-Jezusem* (dostęp: 15.01.2018).

⁴⁷ J. McDOWELL, *Ojcowska miłość. Czyli jak relacja z ojcem wpływa na samoocenę dziecka i jego rozwój osobowości*, tł. J. Kowalak, Warszawa: Vocatio 2010; J. McDOWELL, *Przyjaciel, mentor, bohater. Praktyczny przewodnik każdego taty*, tł. R. Orleański, Ustroń: Koinonia 2015; J. McDOWELL, N. WAKEFIELD, *Zadziwiający wpływ Tatusia*, tł. M. Lipska, wyd. 2, Warszawa: Vocatio 1994; J. McDOWELL, D. DAY, *Jak być bohaterem dla swoich dzieci*, tł. M. Stowpiec, wyd. 2, Warszawa: „Vocatio” 1997.

- DUDZIAK U., Zagrożenie deprawacją dzieci i młodzieży – potrzeba profilaktyki, w: W sztafecie pokoleń. Historia i bieżące zadania harcerstwa, red. M. Łucek i in., Lublin: Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Lubelska Chorągiew Harcerzy 2003, s. 119-126.
- DZIEWIECKI M., On, ona i miłość, Kraków: eSPe 2006.
- JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostołska o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele, jako źródło nadziei dla Europy „Ecclesia in Europa” (28.06.2003), nr 47, „L’Osservatore Romano” 7-8(2003), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/adhortacje/europa_28062003.html (dostęp: 12.11.2017).
- Karta Praw Rodziny przedłożona przez Stolicę Apostolską 22.10.1983, tekst polski: Lublin: Archidiecezjalny Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin 1983.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY, Deklaracja o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej Persona Humana (29.12.1975), Rodzina Bogiem silna – dokumenty Kościoła, Wrocław: Oficyna Współczesna 1993, AAS 68(1976), s. 77-96.
- LONGOSZ S., Rodzina wczesnochrześcijańska Kościołem domowym, „Roczniki Teologiczne” 51(2004), z. 10, s. 27-56.
- MARSHALL T., Przywództwo, Legnica: Instytut Chrześcijański 2003.
- MCDOWELL J. i S., Więcej niż cieśla, tł. T. Fortuna, wyd. specjalne, Warszawa: Vocatio 2010.
- MCDOWELL J., DAVIS E., Nagie fakty. 39 pytań na temat seksu, których rodzice woleliby nie usłyszeć, tł. K. B. Dulińska, Warszawa: Vocatio 2015.
- MCDOWELL J., DAY D., Dlaczego mam czekać? Co powinieneś wiedzieć o kryzysie seksualnym nastolatków? Poradnik dla rodziców, wychowawców i nauczycieli, [b.tł.], Lublin: Pojednanie 1995.
- MCDOWELL J., DAY D., Jak być bohaterem dla swoich dzieci, tł. M. Stowpiec, wyd. 2, Warszawa: Vocatio 1997.
- MCDOWELL J., JOHNSON K., Dzieci szukają odpowiedzi. W co i dlaczego wierzymy?, tł. Z. Kościuk, Warszawa: Vocatio 2006.
- MCDOWELL J., LARSON B., Jezus. Biblijna obrona boskości Jezusa, tł. W. Demczyńska, Warszawa: Vocatio 1998.
- MCDOWELL J., LEVIS P., Dawać, brać, kochać, tł. K. Myszką, Kraków: Towarzystwo Krzewienia Etyki Chrześcijańskiej 1986.
- MCDOWELL J., Listy od Taty. O seksie i miłości, tł. D. Świerk, Kraków: Rubikon 2010.
- MCDOWELL J., MCDOWELL D., Opowiedz swoim dzieciom o seksie, tł. M. Rucki, Poznań: Agape 2014.
- MCDOWELL J., MCDOWELL S., (Nie)? Wiarygodne zmartwychwstanie, tł. E. Małecka, Warszawa: Vocatio 2009.
- MCDOWELL J., Mity edukacji seksualnej, Warszawa: Vocatio 1999.
- MCDOWELL J., Nie! Pomóż swojemu dziecku pokonać presję seksualną, tł. A. Gandecki, Lublin: Pojednanie 1992.
- MCDOWELL J., Ojcowska miłość. Czyli jak relacja z ojcem wpływa na samoocenę dziecka i jego rozwój osobowości, tł. J. Kowalak, Warszawa: Vocatio 2010.
- MCDOWELL J., Przyjaciół, mentor, bohater. Praktyczny przewodnik każdego taty, tł. R. Orleański, Ustroń: Koinonia 2015.
- MCDOWELL J., Sprawa zmartwychwstania. Czy świadectwa historyczne potwierdzają zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, tł. A. Gandecki, Warszawa: Vocatio 1996.
- MCDOWELL J., STERRETT D., Czy rzeczywiście Biblia mówi prawdę? (dialog o sceptycyzmie, dowodach i prawdzie), tł. M. Rucki, [Seria: O wierze przy kawie], Poznań: Agape 2015.
- MCDOWELL J., WAKEFIELD N., Zadziwiający wpływ Tatusia, tł. M. Lipska, wyd. 2, Warszawa: Vocatio 1994.

- McDOWELL J., *Wiarygodność Pisma Świętego*, tł. A. Czwojdrak, Warszawa: Vocatio 2009.
- McDOWELL J., WILLIAMS T., *Słowo które łączy. Biblia w procesie wychowania i przemiany młodego pokolenia*, tł. T. Fortuna, Warszawa: Vocatio 2009.
- McDOWELL J., WOODWORTH R., *Ponieważ prawdziwa miłość czeka*, tł. K. Maksymiuk, Warszawa: Vocatio 2010.
- MEISSNER K., SOSZKA B., *Twoja przyszłość. O życiu, rodzinie, małżeństwie, płciowości, miłości – rozmowy z chłopakiem*, Poznań: W drodze 1999.
- MEISSNER K., SOSZKA B., *Twoje życie. O życiu, rodzinie, małżeństwie, płciowości, miłości – rozmowy z dziewczyną*, Poznań: Hlondianum 1999.
- MEVES C., *Erziehung braucht Menschen, nicht Rollenträger*, w: *Schriftreihe des 12. Internationalen Familien-Kongresses* (Wien, 20-23.10.1988), Wien: Verein Familienkongreß [b.r.w.].
- MEVES C., *Es geht um unsere Kinder. Erfahrungen und Einsichten aus der Beratungspraxis*, Gießen-Basel: Brunnen Verlag 1989.
- OSTROWSKA K., *Ustawowe osaczenie rodziny*, „Sprawy Rodziny” 2010, nr 2, s. 70-76.
- POWELL J., *Jak kochać i być kochanym*, tł. T. Smiatacz, Pelplin: Bernardinum 2011.
- ROLA M., *Wartości moralne w świadomości maturzystów lubelskich. Studium socjologiczne*, Lublin: Standruk 2016.
- SAVAGE J., *Mama – najlepszy zawód na świecie*, tł. A. Marianowicz-Szczygieł, M. Szymańska, Warszawa: Vocatio 2007.
- SAVAGE J., *Creating the Moms Group You've Been Looking For. Your How-To Manual for Connecting with Other Moms*, Zondervan: Grand Rapids 2004.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Deklaracja o wolności religijnej Dignitatis humanae*, AAS 58(1966), s. 929-946, tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań: Pallottinum 1968, s. 414-426.
- URBANIAK A., *Wychować dobrego człowieka*, Poznań: Bonami 2012.
- VENKER S., *7 Myths of Working Mothers. Why Children and (Most) Careers Just Don't Mix*, Dallas: Spence Publishing Company 2004.
- VENKER S., *Świat się zmienia, ale potrzeby dzieci są takie same*, „Głos dla życia” 2008, nr 4(94), s. 18-19.
- Wejdźmy w głęboką przyjaźń z Jezusem. Rozważanie Ojca świętego Franciszka poprzedzające modlitwę „Regina caeli” na Placu Św. Piotra w Watykanie 11.05.2014*, <http://gosc.pl/doc/1996993.Wejdzmy-w-gleboka-przyjazn-z-Jezusem> (dostęp: 15.01.2018).
- WOŁOCHOWICZ M. i P., *Czy chrześcijańskie dziecko powinno chodzić do przedszkola*, „TIPS – Pomysły dla chrześcijańskich rodzin” nr 16, s. 1-4, [dodatek do „Absolutnie Fantastyczne” 1998, nr 1].
- WOŁOCHOWICZ M. i P., *Nie składajmy dzieci na ofiarę*, „Cel” 2006, nr 1(94), s. 20-21, 32.
- WOŁOCHOWICZOWIE M. i P., *Wierzące dzieci – reanimacja. O tym jak odbudować w dzieciach żywą wiarę*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015.
- WOŁOCHOWICZOWIE M. i P., *Wierzące dzieci. O tym jak wychowywać dzieci do dojrzałej wiary*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2014.
- WUNSCH A., *Abschied von der Spaßpädagogik Für einen Kurswechsel in der Erziehung*, München: Kosel Verlag 2003.

WYCHOWANIE DZIECI PRZEZ RODZICÓW W PORADNIKACH CHRZEŚCIJAŃSKICH DORADCÓW

Streszczenie

Wychowanie dzieci to pierwsze, podstawowe, doniosłe, ale i bardzo trudne zadanie rodziców. Dużą pomocą w wychowaniu są poradniki napisane przez chrześcijańskich doradców. Rozdział przedstawia ogólne zasady wychowania sformułowane przez św. Jana Chryzostoma, Kongregację Nauki Wiary oraz takich autorów jak: R. Cambell, G. Chapman, J. Dobson, J. McDowell, M. Dziewiecki, A. Urbaniak, M. i P. Wołochowicz. Konkretną i szczegółową pomocą w procesie wychowania jest zwrócenie uwagi na rozwój miłości, wzrastanie w cnocie czystości i tworzenie sprzyjających warunków do życia zgodnego z wyznawaną wiarą. Informacja o treściach zawartych w poradnikach chrześcijańskich doradców może być przydatna dla osób odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia: rodziców, nauczycieli, katechetów, księży i pracowników duszpasterstwa rodzin.

Słowa kluczowe: czystość; wiara; wychowanie; poradniki; rodzice; dzieci.